

ІІІ. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

УДК 336.7(477)

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

І. І. Д'яконова, кандидат економічних наук

Стан і розвиток банківської системи – це нагальні питання, які постійно знаходяться під пильною увагою керівників вищої державної влади та міжнародних фінансових організацій. Однією з ключових умов реалізації наявного потенціалу економічного розвитку країни є розширення банківського кредитування. Розвиток банківського кредитування і в цілому підвищення ролі банківської системи в економіці – стратегічні завдання держави. Серед актуальних цілей банківської системи сьогодні можна виділити такі: підвищення загальноекономічної ефективності функцій і зміцнення її ролі в економіці; підвищення конкурентоспроможності російських кредитних організацій; посилення захисту інтересів кредиторів банків; зміцнення довіри до банківської системи: запобігання несумлінній комерційній діяльності кредитних організацій. Досягнення перерахованих цілей у значній мірі визначається якістю аналізу банківської діяльності в країні, пошуком шляхів покращення стану банківської системи.

Дослідженням питань аналізу банківської системи присвячено праці видатних науковців. Теоретичні та практичні аспекти проблеми формування і розвитку банківських систем і комерційних банків як елементу цих систем відображені в працях відомих вітчизняних і зарубіжних економістів: О. В. Васюрєнка [6], А. М. Мороза, М. І. Савлука [7], В. С. Стельмаха [8], І. В. Сала [9], Ю. С. Масленченкова [5], К. Р. Макконнелла та С. Л. Брю [3], Е. Дж. Доллана [4].

Метою статті є проведення аналізу розвитку банківської системи України в контексті макроекономічного розвитку країни в 2001–2006 рр., об-

ґрунтування подальших тенденцій, а також пошук факторів підтримання стабільності функціонування банківської системи.

Аналіз банківської системи є комплексним завданням, оскільки припускає дослідження не тільки кредитних організацій і їх взаємовідношень, але й інфраструктури, законодавства, зовнішніх по відношенню до банківського сектора економічних і політичних систем.

Проте банківська система виконує вагомую роль в економіці і економічному розвитку через банківське кредитування, депозитні операції, забезпечення розрахунків. Значення банківської системи в економіці визначається ступенем довіри до банківських структур, культурою ведення банківської справи. Тому підтримка стабільності та стійкого зростання банківського сектора є пріоритетним завданням.

Серед чинників, які сприяють стабільному розвитку банківської системи, відзначимо такі: аналіз і регулювання ризиків кредитних організацій, ефективна макроекономічна політика, адекватна система забезпечення стабільного функціонування банківського сектора [10].

Усі чинники, які впливають на розвиток банківської системи України, можна згрупувати за такими критеріями:

- походження факторів: внутрішні та зовнішні;
- рівень впливу на банківську систему: макроекономічні та мікроекономічні;
- вид впливу на банківську систему: фактори прямого та непрямого впливу;
- ступінь контрольованості з боку Національного банку України.

Основним чинником розвитку банківської системи, як вважають фахівці, є перш за все економічне зростання країни. Існує велика кількість чинників, які впливають на нього, проте ключовими серед них два: 1) накопичення капіталу – в розрахунку на одного зайнятого або душу населення; 2) зміни технологічного рівня економіки, які виражаються показниками загальної факторної продуктивності. Ці зміни відображають темпи технічного прогресу та структурних зсувів в економіці.

До зовнішніх макроекономічних чинників, які впливають на рівень розвитку банківської систе-

ми, відносяться: зростання валового внутрішнього продукту, розмір інвестицій в основний капітал, доходи населення, в тому числі рівень реальної заробітної плати, сальдо поточного рахунку платіжного балансу.

Насамперед слід визначити, що останніми роками позитивно змінюються умови роботи банків. Спостерігається тенденція до економічного піднесення, а отже, поліпшились макроекономічні умови розвитку банківської системи: зростання ВВП та помірна інфляція стали важливими чинниками розвитку банківського бізнесу (табл. 1). Зростання доходів насе-

Таблиця 1

Основні показники економічного та соціального стану України за 2001 – 2006 р.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Валовий внутрішній продукт, млн грн	204190	225810	267344	345113	441452	537667
Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року, %						
у порівнянних цінах	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,1
Обсяг промислової продукції, млн грн	184276	202688	259502	—	—	—
Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року, %						
у порівнянних цінах	114,2	107,0	115,8	112,5	103,1	106,2
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення), млн грн	32573	37178	51011	75714	93096	125253,7
Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року, %						
у порівнянних цінах	120,8	108,9	131,3	128,0	101,9	119,0
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн	311,08	376,38	462,27	589,62	806,19	1041,44
Темпи зростання до попереднього періоду, %						
до грудня попереднього року*	127,7	117,0	124,4	127,7	144,9	125,2
Індекс реальної заробітної плати працівників, %						
до грудня попереднього року*	120,4	115,6	113,8	120,8	131,5	111,7
Доходи населення, млн грн	109391**	185073	215672	274241	381404	479309
Темпи зростання до попереднього року, %						
до грудня попереднього року*	125,9	117,1	116,5	127,2	139,1	125,7
Індекс споживчих цін, %						
до грудня попереднього року*	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6
Індекс цін виробників промислової продукції, %						
до грудня попереднього року*	100,9	105,7	111,1	124,1	109,5	114,1
Рівень безробіття (на останню дату), %	3,68	3,8	3,6	3,5	3,2	2,8

* Річні дані – грудень поточного року до грудня попереднього року.

** Грошові доходи населення.

За даними Держкомстату України, крім даних про експорт-імпорт товарів і послуг, сальдо поточного рахунку платіжного балансу, коефіцієнта обслуговування зовнішнього боргу, валових міжнародних резервів, розрахованих НБУ, та даних про чисельність, безробіття, соціальні гарантії, розрахованих Державним центром зайнятості та Мінсоцполітики України.

лення та темпів розвитку промислового виробництва також свідчать про існування передумов стабільного розвитку банківської системи нашої країни.

У 2006 р. економіка України розвивалася більш динамічно порівняно з попереднім роком. За 2006 р. темпи приросту реального ВВП зросли до 7,1 % по-

рівняно з 2,7 % за 2005 р., промислового виробництва – відповідно до 6,2 % з 3,1 %.

Внутрішній попит розширився за рахунок приросту інвестицій в основний капітал на 19 % та зростання кінцевого споживання, що забезпечувало переважно збільшенням реальних наявних до-

ходів населення. Індекс реальної заробітної плати працівників становить 111,7 %.

На прискорення економічного зростання значно впливає грошово-кредитна політика, реалізація якої в Україні призвела до збільшення кредитів в економіку, забезпечення стабільності валютного ринку та обмінного курсу при зростанні резервів Національного банку (табл. 2). Хоча за період після відновлення в 1999 р. процесів економічного зростання темпи приросту грошової маси в 2006 р. (на 34,5 % – до 261,1 млрд грн) були найменшими (не враховуючи 2004 р., який мав певну специфіку внаслідок виникнення наприкінці року кризових явищ, пов'язаних із політичною нестабільністю).

При цьому рівень монетизації економіки збільшився в 2006 р. майже до 45 %, що свідчить про реальне збільшення насиченості економіки грошовою масою. Процесу ремонетизації економіки сприяло певне поживлення фондового ринку, поступове від-

повнення ролі капіталомістких галузей (металургія, машинобудування) у структурі економічного зростання, що зумовлювало більший попит на кредити з відповідним збільшенням потреби в платіжних засобах на одиницю ВВП, а також значне зростання цін на певні види інвестиційних активів (зокрема на нерухомість і землю), що потребувало більше коштів для здійснення операцій на відповідних ринках.

За таких умов порівняно повільні темпи збільшення в 2006 р. монетарної бази на 17,5 % - до 97,2 млрд грн були переважно спричинені впливом операцій, здійснюваних Національним банком України, на валютному ринку. За підсумками 2006 р. позитивне сальдо інтервенцій із купівлі-продажу валюти становило 906 млн дол. США і було значно меншим, ніж у попередні роки - 2,7 млрд дол. США у 2004 р. та 5,7 млрд дол. США у 2005 р. (без урахування коштів, що надійшли під час приватизації ВАТ «Криворіжсталь»).

Таблиця 2

Грошова маса в Україні (на кінець року, млн грн)

Рік	M0	M1	M2	M3**
1991*	0,3	1,7	2,4	
1992	5	21	25	–
1993	128	334	482	–
1994	793	1860	3216	–
1995	2623	4682	6846	6930
1996	4041	6315	9023	9364
1997	6132	9050	12448	12541
1998	7158	10331	15432	15705
1999	9583	14094	21714	22070
2000	12799	20762	31544	32252
2001	19465	29796	45186	45755
2002	26434	40281	64321	64870
2003	33119	53129	94855	95043
2004	42345	67090	125483	125801
2005	60231	98573	193145	194071
2006	74984	123276	259413	261063

* Розрахунки МВФ.

** До 1998 р. M3 = M2 + кошти клієнтів за трастовими операціями банків.

Склад грошових агрегатів:

M0 - гроші поза банками;

M1 = M0 + кошти на поточних рахунках у національній валюті;

M2 = M1 + строкові кошти у національній валюті та валютні кошти;

M3 = M2 + кошти клієнтів у довірчому управлінні та цінні папери власного боргу банків.

Таке динамічне зростання монетарних агрегатів є адекватним сучасному розвитку економіки і спрямоване на підтримання економічного зростання та ремонетизацію економіки. Національний банк забезпечує потреби суб'єктів господарювання у платіжних засобах, не провокуючи монетарного

тиску на споживчі ціни та обмінний курс. Здійснювана грошово-кредитна політика враховує низку чинників, зокрема:

- необхідність підтримання стабільності номінального обмінного курсу за умов позитивного сальдо поточного рахунку платіжного

Аналізуючи статистику Національного банку України (табл. 3), можна дослідити, що станом на 1 січня 2007 р. чисті активи банківської системи (скориговані на резерви за активними операціями) становили 340179 млн грн і зросли за 2006 р. на 126301 млн грн. До речі, за останні 2 роки прискорились темпи зростання чистих активів. Частка кредитного портфеля в загальних активах банківської системи досягла 76 % станом на 01.01.2007 р. (62 % кредитного портфеля становлять кредити, надані суб'єктам господарювання). У свою чергу, зобов'язання банків зросли в 2006 р. на 58 % порівняно з попереднім роком.

Головний індикатор значення банків для економіки – відношення чистих активів банків до ВВП країни – за підсумками року зріс з 28,9 % у 2002 р. та 38,2 % у 2003 р. до 66,5 % у 2006 р.

Варто зазначити, що зростання відбулося переважно за рахунок коштів фізичних осіб і суб'єктів господарювання, а підґрунтя цього зростання – збільшення обсягу статутного капіталу. Тенденції, що намітилися в динаміці основних показників активів і пасивів, суттєво впливають на адекватність регулятивного капіталу банківської системи взагалі. Так, наприклад, Н2 на 01.01.2007 р. становив 14,19 % в порівнянні з 16,81 % на 01.01.2005 р. (при нормативному значенні з 01.03.2004 р. – не менш 10 %), це свідчить про те, що в 2004 р. банки України мали майже двократний запас щодо збільшення активних операцій, на що банківська система зреагувала адекватним чином.

Підбиваючи підсумки аналізу, узагальнимо, що до внутрішніх чинників динамічного розвитку банківської системи слід віднести рівень капіталізації банків, механізми створення та нарощування капіталу банків, у тому числі статутного.

Ситуація, яка склалася на сьогодні в банківській системі, дозволяє розглядати даний аспект як внутрішній чинник, який уможливорює інтеграцію банківської системи України в Європейське товариство.

Розвиток економіки тепер потребує все більшого розширення банківських можливостей щодо конкретної економіки. Є два основні чинники економічного зростання: *інвестиційний*, де працюють «довгі» гроші – середньострокові та довгострокові кредити; *розвиток малого та середнього бізнесу*, де невеликі гроші працюють протягом менш тривалого періоду. Банки повинні оцінити свої можливості й вирішити, за рахунок яких чинників і як будувати свою роботу, щоб забезпечити обидва напрямки економічного зростання.

Для інвестицій потрібні «довгі» гроші. Знайти ці кошти можна, по-перше, за рахунок зростання капіталізації банків. Капітал банків – це дійсно, довгостроковий надійний ресурс. Якщо банківський сектор працюватиме ефективно, то капітал зростатиме. Але для зростання капіталу банків, для їх капіталізації необхідно створити належне законодавче й економічне середовище, наприклад, звільнити на кілька років від оподаткування ті прибутки, які банки вкладають у нарощення капіталу. Або віднести кошти, які вкладаються у нарощення капіталу, до виробничих витрат і таким чином зберегти та примножити капітал, отримати «тверді» гроші.

По-друге, необхідно розбудовувати позабанківські інститути, які повинні мобілізувати довгострокові кошти, що можна було б використати для нарощування й оновлення виробничого потенціалу.

По-третє, необхідно розширити кредитування, скориставшись внутрішніми ресурсами країни, тобто коштами населення. Динаміка вкладів громадян засвідчує, що їх довіра до банківської системи підтримується на належному рівні. Однак усі можливості для цього ще не використано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. – <http://www.rada.gov.ua>
2. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. – <http://www.rada.gov.ua>
3. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика: В 2 ч. – Ч. 2: Мікроекономіка: англ. – 13-те вид. – Львів: Просвіта, 1999. – 649 с.
4. Долан Е. Дж., Кемпбелл К. Д., Кемпбелл Р. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика: Навч. вид.: англ. – М.: АНК, 1996. – 448 с.
5. Масленников В. В. Зарубежные банковские системы: Монография. – М.: Элит-2000, 2001. – 392 с.
6. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посіб. – К.: Знання, 2000. – 243 с.
7. Воронова Л., Мороз А., Пуховкіна М., Савлук М. Національний банк України // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 5. – С. 6–10.
8. Стельмах В. С. Національний банк України: перші десять років діяльності // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 4. – С. 2–5.
9. Сало І. В. Удосконалення фінансового аналізу банківських операцій // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 3: 36. наук. пр. Наук. вид. – Суми: Мрія-1 ЛТД, Ініціатива, 2000. – 381 с.
10. Захаров В. С. В России есть банковская система. <http://www.ibdarb.ru/publication/dengiikredit.htm>.